РОЗДІЛ ІІ. Середня освіта (музичне мистецтво)

УДК 008(477):355.4(470:477)«20»

Бендас Н.В.,
бакалавр кафедри англійської мови та перекладу
факультету української та іноземної філології,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(nataliia.bendas@dspu.edu.ua)

Зелена О.Я.
кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
імені професора Валерія Скотного,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(o.zelena@dspu.edu.ua)

Виклики та загрози для української культури в умовах повномасштабного вторгнення

У статті вивчається питання стану культури в умовах повномасштабного вторгнення, акцентуючи увагу на певних позитивних змінах у свідомості суспільства і активізації творчої діяльності як культурної терапії. Досліджуються перспективи розвитку української культури та розглядаються приклади успішних культурних ініціатив, що демонструють силу і значущість культури особливо в умовах військового конфлікту. Підкреслюється, що культура є запорукою національної ідентичності та стратегічно-важливим ресурсом для збереження незалежності нашої держави. Визначається значення культурної ідентичності на шляху до подолання внутрішніх розбіжностей у поліетнічній Україні, яка пережила багато періодів культурних чисток. На історичних прикладах авторки показують спроби російської влади нищити українську самобутність і

самосвідомість, що є серйозною загрозою для культурної самостійності українців.

Ключові слова: *культура, війна, національна ідентичність, культурна самобутність.*

Challenges and threats to Ukrainian culture in the context of a full-scale invasion

The article examines the state of culture in the context of a full-scale invasion, emphasizing certain positive changes in the consciousness of society and the intensification of creative activity as cultural therapy. The article explores the prospects for the development of Ukrainian culture and examines examples of effective cultural endeavors that demonstrate the value and strength of culture, especially in the context of military conflict. It is emphasised that culture is the key to national identity and a strategically important resource for maintaining our state's independence. The authors define the importance of cultural identity on the way to overcoming internal divisions in multi-ethnic Ukraine, which has experienced many periods of cultural cleansing. Using historical examples, the authors demonstrate the attempts of the Russian authorities to destroy Ukrainian identity and self-awareness, which is a serious threat to the cultural independence of Ukrainians.

Keywords: *culture, war, national identity, cultural identity*.

Постановка проблеми. Культура є фундаментальною складовою національної ідентичності будь-якого народу. Спільне історичне минуле, звичаї, традиції, мова є не лише складниками його самостійності в духовно-естетичному плані, а й стратегічним ресурсом у боротьбі за збереження суверенності й незалежності. Їхнє знищення поступово призводить до того, що спільнота втрачає дух єдності. Відтак, в умовах воєн культуру дуже часто визначають як другий фронт. Характер російсько-української війни чітко це показує. Війна, яку росіяни починали в 2014 р. як імперську, в лютому 2022 р. перейшла в цивілізаційний формат. А поведінка загарбників на окупованих територіях показує її геноцидний характер щодо українців.

Політичний розвиток українських земель має досить драматичний характер. Особливо коли територія впродовж багатьох століть була поділена між сусідами. У різні історичні періоди Україна

входила до складу Польсько-Литовської держави, Австрійської, Османської та Російської імперій тощо. З одного боку, це формувало мультикультурну природу й багатство української культури, з іншого боку – асиміляційні процеси нищили національні ознаки. Історично склалося так, що саме Російська імперія, а згодом і Радянський союз найактивніше проводили колоніальну політику щодо нищення української самобутності.

Зі здобуттям Україною незалежності мало що змінилося. У той час як «політичні нащадки» колишніх світових імперій та держав стали партнерами і друзями України, російська влада не позбулася своїх імперських амбіцій. Навпаки – через анексію та збройне вторгнення вона задекларувала повне нівелювання українського й ліквідацію Української держави шляхом так званої денацифікації та демілітаризації. Щоденно Росія вбиває наших громадян, ракетними ударами руйнує міста та села, нищить об'єкти культурного значення, вивозить історичні пам'ятки, висміює українську мову. У цьому контексті питання збереження, розвитку та поширення нашої культури є особливо актуальними. Водночас, попри весь драматизм й руйнування, війна приносить розвиток та інші перспективи. Поділяємо думку американського філософа Френсіса Фукуями, що бажання бути визнаним, почутим і збереження гідності спільноти чи окремої особи є ефективнішими індикатором до змін та руху, аніж економічні важелі (Fukuyama, 2018). Саме війна показала світу духовне багатство українців та розкрила феномен української культури, яка стала впізнаваною в цивілізованому вимірі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема розвитку культури в умовах війни стала об'єктом вивчення низки аналітиків та науковців. Культурні відмінності регіонів України досліджувала О. Воробйова (Воробйова, 2015); питання мистецтва та культури в умовах війни – Л. Пилип (Пилип, 2022), К. Настояща (Настояща, 2023); спроби Росії знищити український народ – Д. Долотова (Долотова, 2022); пам'ятки архітектури, зруйновані в ході російсько-української війни – А. Смагіна (Смагіна, 2023); українських музикантів, які представляють Україну за кордоном – О. Лаущенко

(Лауценко); книги про сучасну війну – К. Фукс (Фукс, 2022); значенню першого Оскару вітчизняного кінематографа присвятив свою працю Д. Войналович (Войналович, 2024). Звертаємо увагу й на працю Френсіса Фукуями щодо питання формування ідентичності спільноти через критичний запит на гідність, а також як відповідь на скривдженість (Fukuyama, 2018). І саме в цьому контексті варто вивчати питання розвитку української культури, бо війна, яка несе кривду і горе, з іншого боку реанімує почуття гідності та спротиву ворогу.

У статті використовуються результати емпіричного дослідження «Культурні практики населення України під час війни» (Чупрій, Настояща, Марутян, 2023).

Мета статті – проаналізувати виклики та загрози для української культури в умовах повномасштабного вторгнення російських військ, а також дослідити перспективи її розвитку й місця в світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийнято вважати, що війна – це боротьба за владу, славу та військову могутність. З одного боку, це так і є. Зокрема, більшість воєначальників, як А. Македонський, Чингісхан, султан Сулейман, Н. Бонапарт, А. Гітлер та інші, вели військові кампанії з метою розширення своїх земель та посилення впливу на міжнародній арені. Кожен послуговувався своїми стратегіями, але методи були одні – руйнування і вбивства. З іншого боку, ми ігноруємо один дуже важливий фактор, а саме культуру. Усі вищеперелічені постаті не обмежувалися лише насильством і залякуванням. Вони приходили і спопеляли все, що бачили. Постає питання: для чого? Хіба такі дії не означали марнування такої необхідної в ході тривалої боротьби енергії та сили? Безумовно, означали, але тільки так вони могли бути впевнені, що побороли противників і фізично, і духовно. У тих просто нічого не залишалося: близькі гинули, даху над головою не було, тільки вони один на один зі своїми проблемами. Тепер уже не існувало того, що могло б продемонструвати хоча б ниточку зв’язку між ними.

Уперше відкрито про важливість культури в ході війни заявив лідер військової стратегії проти нацизму 40-х рр. минулого століття В. Черчилль. Коли фінансів Великої Британії катастрофічно не вистачало на оборону країни, один із міністрів запропонував прем'єру обмежити витрати на культуру. У відповідь він почув: «А за що ми тоді воюємо?» (Пилип, 2022).

Унаслідок багатовікових спроб східного сусіда знищити нашу творчу спадщину Україна неминуче стикнулася з проблемою культурних відмінностей між східними і західними областями. Відбувалося це поступово, починаючи ще з XV ст. Тоді, проте, вони не були так яскраво виражені. Пройде близько двохсот років і московський цар Михаїл видасть указ знищити усі примірники Учительського Євангелія К. Ставровецького. Услід анафемі піддадуть праці Л. Барановича, С. Полоцького, П. Могили та інших – українське друкарство почне боротьбу за виживання. Дійде до того, що українська мова стане забороненою у всіх офіційних установах, а батькам строго-настрого не дозволятиметься хрестити дітей українськими іменами. З плином історії, колонізаційний тиск лише посилюватиметься: на початку століття такі слова, як Україна, Запоріжжя, Січ, козак, москаль будуть вилучені цензурою, а святкування 100-річчя з дня народження Кобзаря опиниться поза законом. XX століття, або століття українського геноциду, ознаменується Розстріляним відродженням, концтаборами, вилученням запасів їжі у селян, зникненням літери «ґ» та, як наслідок, майже повним переписом нашого правопису. Ба навіть за часів незалежності, у 2012 р. їм все ще вдасться видати закон Колесніченка-Ківалова й надати російській мові у 13 регіонах України майже державного статусу (Долотова, 2022).

З початком повномасштабного вторгнення виклики у сфері культури сягнули апогею. У міністерстві культури та інформполітики зазначили, що станом на червень 2023 р. понад 660 об'єктів культурного значення були знищені або внаслідок ракетних обстрілів, або безпосередніх бойових дій. Передовсім це Одеський будинок вчених, Музей українських старожитностей В. Тарновського, садиба

Кеніга, магазин купця Ф. Курила, Національний музей Г. Сковороди, будинок Янцена та собор Одеської єпархії УПЦ, що перебуває під захистом ЮНЕСКО (Смагіна, 2023). Їхня втрата, зрозуміло, має не матеріальне значення, а духовне, оскільки кожна зруйнована пам'ятка – це загроза нашій самосвідомості і хай зараз незначне, та втім розсіювання культурної ідентичності. Саме через це нещодавно голова громадської організації «Демократичні ініціативи молоді» і доктор політичних наук Л. Чупрій звернувся до народу з черговим закликом протистояти росіянам разом. Він зазначив: «Україна зараз переживає складні часи, усі зусилля спрямовані на витіснення ворога з нашої території. Але менше з тим дуже велику увагу потрібно приділяти й культурі, оскільки РФ намагається привласнити нашу історію та знищити нашу культуру» (Чупрій, 2023).

З огляду на подану вище інформацію, могло б здатися, що українська культура переживає період стагнації, проте це не так. Йдеться про інший результат війни – зміну суспільної свідомості, переосмислення історії та національних цінностей. За даними комплексного соціологічного дослідження «Культурні практики населення України під час війни», прослідковуються все більше позитивних змін у свідомості наших громадян. Згідно з результатами, 62 % респондентів відповіли, що повністю відмовилися від російськомовного контенту; 31 % – зменшили його обсяг і збільшили український; а 59 % – почали цікавитися політичним життям (Чупрій, 2023).

Через досвід в умовах війни та глибокі переживання, формуються нові імена й таланти, творча еліта змінює формати мистецької діяльності, але не перестає представляти свою націю на світовій арені. З кінця лютого 2022 р. актори театрів перейняли на себе роль амбасадорів культурної спадщини. Вони одними з перших розпочали гастролі країнами світу, знаходячи підтримку як серед діаспори, так і іноземців. Водночас такі артисти, як А. Сеїтаблаєв, О. Сенцов, О. Тритенко, Т. Тополя, О. Михайлюта, Д. Дікусар, А. Хливнюк (Настояща, 2023), тощо відправилися захищати нас на фронт. Їхнє

рішення є прямим доказом того, що у нас не існує поняття «Я – знаменитість, війна не про мене». Війна – це про усіх і кожного.

Щоденно ми працюємо над розвитком музики, літератури, кіно. За кордоном нас представляють гурти «Антитіла», «Без обмежень», «Один в каное», «The Hardkiss», «ДахаБраха» (Лаущенко, 2023) та ін. Хроніками нашого сьогодення сміливо можна назвати праці А. Чеха «Точка Нуль», О. Михеда «Я змішаю твою кров із вугіллям», С. Лойка «Аеропорт», Є. Положія «Іловайськ» і С. Жадана «Інтернат» (Фукс, 2022). Не обійшли стороною зміни і кіноіндустрію. Ще зовсім нещодавно експерти зауважували, що українського кінематографа торкнувся спад виробництва (Настояща, 2023). Це пояснювалося тим, що ми значно більше зацікавлені в «кіно про Батьківщину в минулому, теперішньому й майбутньому». Але вже у березні цього року Україна отримала перший Оскар в своїй історії. «20 днів у Маріуполі» Мстислава Чернова був визнаний «Найкращим документальним повнометражним фільмом». Сам режисер відзначив, що «хотів би, щоб цей фільм ніколи не довелося знімати» (Войналович, 2024). Його словам стоячи аплодував увесь зал.

Висновки. У світлі поданого аналізу виявлено, що культура повсякчас залишається одним з найважливіших стовпів суспільства, який здатний зміцнювати національний дух та відстоювати незалежність країни. Її знищення неминуче породжує суперечності та може спричинити навіть етнічний сепаратизм. Зважаючи на це, описана вище практика психологічного та духовного підкорення ворогів набула широкого поширення.

В історичному контексті Україна систематично переживає спроби знищення її культурної спадщини та асиміляції населення. Особливих утисків ми зазнавали і продовжуємо зазнавати з боку східного сусіда.

Та незважаючи на виклики, українська культура демонструє здатність до відновлення та перспектив розвитку навіть у складних умовах воєнного конфлікту. Позитивні зміни в свідомості громадян та активізація творчих особистостей засвідчують її живучість і силу. Такі зрушення, як зменшення споживання російськомовного

контенту та зростання інтересу до політичного життя серед населення, популяризація українського підтверджують наявність національної самоідентичності. Крім того, останні досягнення нашого народу у музиці, літературі та кіноіндустрії стають надійною платформою для світового визнання й підтримки.

Список використаної літератури

1. Fukuyama, F. (2018). *Identity: The Demond for Dignity and Politics of Resentment*. New York : Farrar, Straus and Giroux. 240 p. URL: http://surl.li/sxvbq
2. Войналович, Д. (2024). *Вперше в історії! Український фільм отримав Оскар 2024.* URL: http://surl.li/sxvdz (дата звернення: 19.04.2024).
3. Воробйова, О. (2015). *Мовні та культурні відмінності між західними і східними регіонами України*. URL: http://surl.li/sxvey (дата звернення: 19.04.2024).
4. Долотова, Д. (2022). *Неопалима Купина – моя Україна: як Росія впродовж століть намагалася знищувати українців та нашу культуру*. URL: http://surl.li/gmwub (дата звернення: 19.04.2024).
5. Лащенко, О. (2023). *Аби наш голос був гучнішим: 10 українських музикантів, які представляють нашу державу за кордоном*. URL: http://surl.li/sxvgo (дата звернення: 19.04.2024).
6. Настояща, К. (2023). *Культура в стані війни: вгору по сходах що ведуть вниз*. URL: http://surl.li/sxvip (дата звернення: 19.04.2024).
7. Пилип, Л. (2022). «Ми з України». Як мистецтво і культура допомагають під час війни. URL: http://surl.li/eogcl (дата звернення: 19.04.2024).
8. Смагіна, А. (2023). Загарбати або знищити: 18 пам'яток української архітектури, які зруйнувала росія. URL: http://surl.li/sxvhm (дата звернення: 19.04.2024).
9. Фукс, К. (2022). *ТОП-5 найкращих книг про російсько-українську війну*. URL: http://surl.li/sxvhv (дата звернення: 19.04.2024).
10. Чупрій, Л.В. Настояща, К.В., Марутян, Р.Р. (2023). Комплексне соціологічне дослідження культурних практик населення України під час війни. Київ: Міленіум, 220 с. URL: http://surl.li/mtqca (дата звернення: 19.04.2024).